

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Kolektivní prvky subkultury skupin historického
šermu v České republice**

Veronika Dubšíková, DiS.

Plzeň 2020

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

**Kolektivní prvky subkultury skupin historického
šermu v České republice**

Veronika Dubšíková, DiS.

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Petr Janeček, PhD.

Ústav etnologie

Univerzita Karlova v Praze

Plzeň 2020

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, květen 2020

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Petru Janečkovi, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, za cenné rady a odborný dohled, díky kterému jsem mohla práci zkompletovat a ucelit. Mé poděkování také patří všem informátorům, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout. V neposlední řadě patří obrovské poděkování manželovi za pevné nervy a podporu po dobu celého mého studia.

OBSAH

1.	ÚVOD	8
2.	HISTORICKÝ ŠERM	10
2.1.	Co je to historický šerm?	10
2.2.	Vznik a vývoj světového historického šermu	10
2.3.	Vznik a vývoj českého historického šermu	12
2.4.	Oblasti šermu.....	14
2.4.1.	Scénický šerm	14
2.4.2.	Living history.....	15
2.4.3.	LARP	16
2.4.4.	Bitvy	16
2.4.5.	Školy šermu	17
3.	SUBKULTURA ŠERMÍŘŮ	18
4.	FOLKLOR	20
4.1.	Vymezení pojmu folklor	20
4.2.	Folklorní jevy.....	21
4.3.	Hmotné projevy kultury	21
4.4.	Nehmotné projevy kultury	21
5.	METODOLOGICKÁ ČÁST	22

5.1. Terénní výzkum	22
5.2. Výzkumný vzorek	23
5.3. Metody získávání dat.....	24
5.3.1. Zúčastněné pozorování	25
5.3.2. Nestandardizovaný rozhovor	25
5.4. Analýza dat.....	27
5.5. Etika výzkumu.....	27
6. VÝZKUMNÁ ČÁST	29
6.1. Identita, komunita, sebepojetí.....	29
6.2. Ústní slovesnost	33
6.3. Oděvní zvyklosti	35
6.4. Táboření	40
6.5. Vystoupení.....	41
6.6. Další zvyky a rituály	44
6.6.1. Sběr materiálu na výrobu holí.....	44
6.6.2. Pasování členů skupiny	45
6.6.3. Přijímací a přechodový rituál	45
6.6.4. Prohibice.....	47
6.6.5. Oslava jubileí skupiny	47

6.6.6. Ranní rozdělání ohně a příprava kávy při táboření	47
6.6.7. Balení a příprava na akce	48
6.6.8. Kanadské žerty	48
7. ZÁVĚR	50
8. SEZNAM LITERATURY	52
8.1. Teoretická literatura	52
8.2. Metodologická literatura	53
8.3. Internetové prameny	54
9. RESUMÉ	55
10. PŘÍLOHY	56
10.1. Slovníček nativních, emických výrazů	56
10.2. Fotogalerie	58

1. ÚVOD

Středověk je i v dnešní době technického věku živý. Existují populární středověké krčmy, jejichž součástí je také samotný zážitek. Obsluha oděná v dobových kostýmech, jídla se zvláštními názvy a prostořeká obsluha. Někdy se dokonce návštěvník může setkat s tanečnicí na stole. K tomu je již dnes možné si koupit také zážitkové ubytování. Budují se historické vesnice, pořádají historické slavnosti a bitvy. Lidé mohou navštívit historické tábory a jarmarky s ukázkou dobových řemesel a historického šermu a podívat se, jak lidé v tehdejší době žili.

Jenom na internetových stránkách www.sermiri.cz, která slouží jako databáze skupin historického šermu, je přes 450 registrovaných skupin a spolků a téměř 9 000 kulturních akcí, a to jen za pár let jejich fungování. Za zážitkem středověké večeře nebo ubytováním už člověk nemusí jet přes půl republiky.

Je mnoho lidí, kteří tyto zážitky vyhledávají, mnoho lidí, kteří rádi navštěvují hrady, kulturní akce a bitvy. Vyhledávají dobové jarmarky a zážitky v podobě tance, hudby ale také bojů. A pak je tu skupina lidí, kterým nestačí se jen dívat, ale chtějí tak alespoň část svých dní žít. Chtějí se stát rytířem s mečem v ruce, ve zbroji a po boku kamarádu. Chtějí zažít boj a adrenalin, který koluje v těle, ale třeba i atmosféru dobového táboření. Potřebují sdílet své zážitky a užít si společný čas nejenom u ohně a korbele piva. A to je svět šermířů. Tady je jedno, kdo je kým mimo tento svět. Právě tady má své místo, kamarády a tady čerpá energii.

Cílem této práce je zmapovat subkulturu skupin historického šermu v současném Česku, které se zabývají scénickým šermem. Jejím hlavním badatelským úkolem je zjistit, zda a jaké mají své sdílené kolektivní, folklorní prvky.

Sama jsem v šermířské subkultuře aktivně žila 14 let. Moji nejbližší přátelé a většina kamarádů jsou šermíři. V 15 letech jsem se stala členkou skupiny historického šermu. Pobyt v této skupině mě mnohému naučil, ovlivnil mě a zprostředkoval mi zcela jiný svět.

V první kapitole představuji vznik a vývoj historického šermu a oblasti šermu, se kterými se lidé mohou setkat. Druhá kapitola vymezuje pojem subkultury, klíčový pro potřeby této bakalářské práce. Třetí kapitola popisuje fenomén šermířského folkloru a folklorních jevů.

V metodologické části popisuji použité techniky využití při mém výzkumu, metody získávání dat, jejich analýzu a etiku výzkumu. Zároveň se snažím reflektovat svou vlastní roli v terénu a postavení z pozice výzkumníka.

V rámci výzkumné části představuji již jednotlivé sledované kolektivní folklorní prvky se zaměřením na stanovení šermířské identity, komunity a jejího sebepojetí, šermířskou ústní slovesnost, jejich oděvní zvyklosti, táboření, vystoupení a další šermířské zvyky a rituály.

2. HISTORICKÝ ŠERM

2.1. Co je to historický šerm?

Historický šerm svou vlastní přesnou definici nemá. Jde o umění, při kterém jeho účastníci sdruženi do zájmových skupin (skupin historického šermu) rekonstruují historické techniky boje a dobový život, nejčastěji z dob středověku a renezanace. Po České republice jde již o celkem rozšířený jev. K 1. 5. 2020 je na webových stránkách www.sermiri.cz registrováno již 452 skupin a spolků. Zde ovšem nejsou registrovány všechny existující skupiny, které se historickým šermem zabývají.

Historičtí šermíři tvoří specifickou subkulturu, která je spojuje zájmem, zážitky a stylem života. Mají svou vlastní ústní slovesnost, oděvní zvyklosti, zvyky a rituály, pravidla i normy pro táboření či vystupování.

Janeček (2011) uvádí, že skupiny se sdíleným folklorním repertoárem („folk group“) mohou být definované společně sdílenou zábavou či způsobem trávení volného času. Také dle Dundese (1999) se každá takováto skupina vyznačuje minimálně jedním faktorem, který je sdílený a na jehož základě vytváří vlastní tradice, disponuje vlastním folklorem.

2.2. Vznik a vývoj světového historického šermu

Z dob antiky není o šermířských technikách boje mnoho záznamů. Ve staroindické Bhagavadgítě, je nalezen popis válečného umění a ovládní zbraně. V chrámu v Medinet About v Horním Egyptě jsou basreliéfy vyobrazující zbraně a ochranné pomůcky bojujících, ale také rozhodčí a fanoušci. Ve starém Řecku byli mladí lidé cvičeni v boji s mečem pro boj ve válkách. Největšího rozmachu dosáhl šerm v římském impériu, kde již

existovaly školy šermu. Tyto školy sloužily především pro přípravu bojovníků, označovaných jako gladiátoři, na slavnosti. (Šindelář, 1994)

V době raného středověku lze stopy šermu nalézt ve 4. století u Gótů. Ale teprve v době vlády Karla Velikého je úroveň šermu zvýšena. Hlavním předpokladem byla síla. Postupem času se šerm stal oblíbenou zábavou šlechty a byl také součástí slavností. Šermovalo se dle tzv. ukázkových škol šermu. Od 15. století vznikaly šermířské cechy. Největší rozkvět šermu byl v době renesance. (Šindelář, 1994)

První zmínky o vzniku tzv. „školy zbraní“ ve španělských, italských a anglických městech se datují do 12. století. Učitelé šermu, tzv. „mužové meče“ nebo „gladiátory“, cestovali od města k městu a učili tamní mládež zacházet se zbraněmi, nejvíce s mečem. Z důvodu potřeby výcviku obyvatel pro ochranu měst vznikaly speciální šermířské cechy, které vedly šermířské školy. Pro získání možnosti vyučovat v těchto školách museli mistři složit speciální zkoušky. Organizace profesionálních šermířských mistrů existovala ve většině evropských zemí již od 16. století – jde například o „Společnost svatého Michala“ v Anglii, v Německu „Bratrstvo svatého Marka“ a „Bratrstvo svatého Lukáše“ anebo „Svobodní šermíři od pera“ v Praze. Vznikla také odborná díla, jejichž autory byli šermířští mistři.

První školy šermu vznikly ve Španělsku v Toledu a Valladolidu. Šerm a jeho výuka nebyly pouze o učení se boji, ale studenti se učili např. také základy filozofie, morální zásady a další. Vysokou úroveň se vyznačoval italský šerm. V 15. století se zde začal měnit systém technik šermu. Šerm již nebyl tak hrubý a drsný. Upouštělo se od těžké zbroje, velikost a hmotnost zbraní se redukovala. Důraz byl kladen na hbitost a vychytralost šermíře. Šerm byl považován za důležitou součást výchovy šlechticů. Ve Francii jsou první zmínky o výuce šermu již z roku 1292, kdy existovalo šermířské bratrstvo. (Šindelář, 1994)

Oblíbené byly v době vrcholného středověku také rytířské turnaje konané na hradech a ve městech. Při těchto turnajích šlo často o souboje na život a na smrt. Zbraně byly pro tento boj přizpůsobovány a vyráběny městskými výrobci zbraní, tzv. mečíři a štítaři.

V 18. století se důležitou stává estetická stránka šermu. Důraz je kladen na ladnost pohybů. V 19. století dochází k rozvoji tělocvičných spolků, jejichž součástí je šerm, který byl jednou z hlavních forem této tělesné přípravy. (Šindelář, 1994)

2.3. Vznik a vývoj českého historického šermu

Výuka šermu mečem se datuje do 13. století, kdy do Čech přišla spolu s rytířskými turnaji, které byly oblíbené. První rytířské turnaje se objevují za krále Václava I. K jejich rozšíření poté došlo za vlády Přemysla Otakara II., který se osobně řady turnajů zúčastnil. Po jeho smrti jejich obliba klesla a vrátila se znovu až s králem Janem Lucemburským. Čeští šermíři se neúčastnili pouze turnajů, ale byly přítomni také na mnoha bojištích. Vzorem jim byl král Jan Lucemburský, který se účastnil mnoha válek. V době vlády Jagellonců a Habsburků bývají turnaje stále častěji doprovázeny dalšími soutěžemi, často soubojem na meče. Turnaje přetrvaly až do 17. století, kdy je vystřídaly právě souboje mečem. (Šindelář, 1994)

Od roku 1595 existoval v Praze šermířský řád. V té době se šermíři řadili k cechu nožířů. Vlastní samostatnou organizaci federfechtýřů založili roku 1597. Mimo šermířů tohoto cechu se v Praze vyskytovali také další, kteří provozovali po nedělích šermířskou školu. Mezi oběma skupinami byla rivalita. Tyto nedělní šermířské školy byly popsány např. v *Pražských obrázcích* Zikmundem Winterem. Před začátkem lekce byl uspořádán průvod ulicemi pro získání dostatečného počtu diváků. Samotnou školu poté zahájil

šašek veršem nebo vtípem a následně ohlásil první kolo utkání. Po slovní potyčce mezi šermíři došlo k samotnému boji, kdy o jeho délce rozhodoval mistr. Vítězem se stal ten, který dal protivníkovi ránu výše umístěnou. Po konci šermířské školy se pokračovalo návštěvou krčmy, kde docházelo k hádkám, které následně vyústily na ulici dalším bojem, ovšem již bez rozhodčího. Nakonec se šermíři rozprchli, což bylo skutečným koncem nedělní šermířské školy. (Šindelář, 1994)

V Praze byly dva cechy zabývající se šermem, a to cech federfechtýřů a markusové. Roku 1607 a 1608 byly pražskými šermíři (federfechtýři) vyprošeny na císaři Rudolfovi dva majestáty, ve kterých byla zakotvena úřední ochrana, práva a oprávnění užívat erb a titul Mistři. Tento cech měl ve svém čele vrchního správce a čtyři hejtmany. Roku 1659 založili školu šermu pro vyšší vrstvu, která zanikla až po vypuknutí první světové války. Pro to, aby se šermíř mohl stát aprobovaným mistrem dlouhého meče, ale musel obstát v utkání s markusem. Pro získání titulu mistra bylo třeba obstát v boji se sedmi zbraněmi – meče dlouhé a krátké, rapíry, dýky, halaparty, hole, sekery a tesáky. Nejvyšším možným uznáním bylo pro šermíře stát se markusem. Markusové měly za vlády Rudolfa II. v Praze školu šermu, kde vyučovali zejména šerm mečem. Po třicetileté válce v Praze mnoho markusů nezůstalo. (Šindelář, 1994)

Roku 1862 byla založena pražská tělocvičná jednota Sokol, jehož starosta byl příznivcem šermu, a proto byla jedna místnost vyhrazena pouze šermu. V roce 1886 se uskutečnila první česká šermířská akademie v pražském Konviktu. Na konci 19. století vznikaly další nové kluby a spolky zabývající se šermem. Před první světovou válkou existovala řada šermířských klubů a spolků, jako například Akademický šermířský klub 1904, Pražský šermířský klub 1905, Malostranský šermířský klub a další. (Šindelář, 1994)

První šermířský klub byl založen poručíkem Dominikem Riegelem již v roce 1890 pod názvem Šermířský klub Riegel. Dominik Riegel ale v roce 1902 odešel na odpočinek a klub se rozpadl. Obnoven pod novým názvem Český šermířský klub Riegel byl téhož roku jeho čestnými členy. Tento klub existuje dodnes. Je nejstarším českým šermířským klubem v České republice. (Krupka, 2014)

Za první poválečnou skupinu historického šermu je považována skupina Mušketýři a Bandité. Tato skupina vznikla z řad členů Rigelu a všichni její členové byli sportovní šermíři. Jejich vystoupení ze dne 29. června 1960 na nádvoří Vojenského historického muzea na Hradčanech odstartovalo zájem o historický šerm. (Krupka, 2014)

2.4. Oblasti šermu

Skupiny zabývající se historickým šermem je možné rozdělit do několika různých oblastí podle jejich aktivit, zaměření a postojů, které jsou různé. Jejich dělení může být dle zaměření na scénický šerm, living history, LARP, rekonstrukce bitev. Součástí světa šermu jsou také školy šermu. Šermíři všech těchto skupin se mohou potkávat při různých příležitostech a akcích. Většinou mezi nimi panuje rivalita a jedna skupina odsuzuje druhou. Každá z těchto skupin k šermu přistupuje jinak a jinak jej vnímá. Např. členové skupin living history odsuzují tábořiště, ve kterých se vyskytují předměty, které do dané doby nepatří, nebo scéničtí šermíři nazývají členy LARPU „dřeváky“, protože nepoužívají chladné zbraně.

2.4.1. Scénický šerm

Scénický šerm vytváří představení nebo ukázky šermu pro obecenstvo. Ty předvádějí skupiny historického šermu nebo skupiny scénického šermu. Jsou součástí zábavy na hradech, zámcích, náměstích při městských

slavnostech. Šermíři působí při divadelních představeních nebo také jako herci, kaskadéři nebo poradci. Scénický šerm nespočívá ve zranění kolegy, ale vykonání pohybu dle rekonstrukce evropských bojových umění. Ta popisuje, jak zasáhnout a jak vést pohyb tak, aby byl co nejméně čitelný. Existují školy šermu. (Zemanová, 2014)

V rámci skupin scénického šermu je mnoho skupin amatérských. Šerm je pro členy těchto skupin zájmovou činností, kdy jejím hlavním cílem je odpočinek a zábava. V těchto skupinách jsou členové různého pohlaví, věku i profesí. Skupiny bývají zaměřené na určité období, do kterého se stylizují (zbraně, kostýmy, kulisy, tábořiště).

Vedle amatérských skupin jsou také skupiny profesionální. Většina z nich úzce spolupracuje s uměleckými agenturami. Tyto skupiny a jejich členy je možné vidět ve filmech či muzikálech. Někteří se registrují např. v České asociaci šermířů, která sdružuje šermíře za účelem zvyšování šermířských výkonů právě pro film a divadlo.

2.4.2. Living history

Living history lze přeložit jako živá, oživená či žijící historie.

Jde jí o věrnost historii. Dělí se dle specializace na různá období – Vikingové, Římané, Kelti, Germáni a další. Cílem je autentická zkušenost života v jiné době a kultuře. Mnozí si sami vyrábí předměty každodenní potřeby a oděvy, učí se řemeslům předků. Postupy hledají v dobových pramenech a při výrobě dle nich postupují. Věci denní potřeby zhotovují do podoby daného období. Jeho příznivci pořádají autentické utkání, tzv. free fight či hard. Pro veřejnost bývají pořádány v dobových táborech. V dobovém oděvu jsou také pořádány prohlídky a ukázky řemesel. (Zemanová, 2014)

Pro podporu a propagaci living history vznikly internetové stránky www.livinghistory.cz, které se snaží přiblížit každodenní život v různých historických obdobích. Na stránkách jsou články, ale také aktuální akce.

2.4.3. LARP

Zkratka LARP pochází z anglického Live Action Role Playing, což je možné přeložit jako hraní rolí naživo.

Dle internetové stránky www.larp.cz jde o interaktivní hru, kde si hráč zvolí svou herní identitu. Role je hraná podobně jako v divadle, ovšem s tím rozdílem, že hra není hraná pro diváky, ale pro herce samé a spoluhráče. Příběh nemá scénář, ale je tvořen samotnými hráči.

Hry lze rozdělit na bitvy (tzv. dřevárny), při kterých hráči bojují měkčenými zbraněmi. Dále jsou městské a outdoorové LARPy, které kladou na roli větší důraz. Příběhové zápletky a konflikty postav jsou zde více rozvinuté. Třetí možností jsou komorní LARPy, což jsou krátké hry pro malé počty hráčů. Většinou se hrají v místnosti a role bývají ztvárněny hlouběji. Žánry her jsou různé - od historie, přes fantasy a sci-fi, po politické hry a postapokalyptické vize budoucnosti.

2.4.4. Bitvy

Bitvy se dají dělit na železné a dřevěné. Jejich cílem je primárně zážitek a zábava. Bitvy jsou rekonstrukcemi významných bitev, nebo také mohou být fantasy či pohádkové. Účastníci bitev uvádí, že jejich hlavní motivací je táboření, popíjení, vyzkoušení si historie. Bitva jako taková se ale řídí scénářem, bezpečnostními pravidly a požadavky na kostýmy a zbraně. Tyto bitvy bývají hrané pro oko diváka. (Zemanová, 2014)

2.4.5. Školy šermu

Školy šermu nabízí kurzy šermu s různým typem zbraně dle jejich zaměření. Může se jednat například o výuku boje dlouhým či krátkým mečem anebo štítem, lekci zápasu, scénického i bojového šermu. Náročnost výuky má několik stupňů tréninku, a to od úplných začátečníků až po pokročilé.

3. SUBKULTURA ŠERMÍŘŮ

Definice subkultury existuje velké množství. Zaměřují se na jednotlivé charakteristiky a znaky. Jen velmi těžko by šlo na základě definice popsat velké množství rozdílných subkultur. (Smolík, 2010)

Sociologie používá termín subkultury pro postihování určité zvláštnosti souboru kulturních prvků typických pro menší, vyhraněné skupiny. Právě tyto zvláštnosti odlišují danou skupinu a její kulturu podstatným způsobem od ostatních skupin. Míra rozdílnosti může být minimální, ale také může být zcela v opozici vůči celé kultuře. (Smolík, 2010)

Předpona „sub“ znamená svébytnost a odlišnost dané kultury od kultury dominantní. Subkultura je tvořena skupinou lidí, kteří sdílejí hodnoty a normy, které se rozcházejí s dominantní kulturou. (Barker, 2006)

Dle Velkého sociologického slovníku (1996) se termín subkultura vztahuje na specifickou skupinu, která je tvůrkyní a nositelem zvláštních, odlišných norem, hodnot, vzorců chování a životního stylu. Důležitým znakem je viditelné odlišení od dominantní kultury.

Podle Antropologického slovníku [on-line] je subkultura *„oddělená část dílčí kultury, vyčleňovaná podle formální specializace, tedy ve shodě se sociální pozicí skupiny lidí, kterým je tato část kultury vlastní, v systému sociálního organismu. Je to taková skupina lidí (pohlaví, věková skupina, třída, stav atd.), která nemůže existovat odděleně od ostatních částí sociálního organismu. Do subkultury náleží vlastní životní styly, hodnotová měřítka, komunikační formy, žargony atd., vyvíjí vlastní mody a estetické formy vyjadřování z hlediska neoficiálních skupin a proudů. ... Důležitým znakem subkultury je zřetelné odlišení od dominantní kultury.“*

Pro potřeby této práce lze říci, že subkultura v tomto kontextu znamená menšinovou kulturu v rámci kultury většinové. Tato subkultura se vůči svému

okolí vymezuje. Jsou pro ně charakteristické hodnoty, symboly, chování, zvyky a vzhled, které je odlišují od většinové kultury. Členové této subkultury se stýkají s lidmi dané subkultury a vyznávají stejný způsob trávení volného času. Realizace těchto lidí se objevuje ve většině případů pouze ve způsobu trávení volného času. Výjimku tvoří profesionální šermířské skupiny, pro které historický šerm může být obživou.

Subkultura historických šermířů není jednou velkou skupinou, ale je možné ji rozdělit do dílčích částí, kdy každá má svá specifika. Zaměření jednotlivých skupin lze dělit dle způsobu šermu, kterému se věnují (např. scénický šerm, living history, LARP) nebo například dle doby, do které se stylizují (gotika, renesance, Kelti, Římané, Křižáci a další).

4. FOLKLOR

4.1. Vymezení pojmu folklor

Dle Sociologického slovníku (2007: 84) je folklor *„součástí místní kultury a životního stylu určité komunity. Folklor je vytvářen spontánně, kolektivně, neprofesionálně a improvizovaně, je závislý na prostředí své komunity a plní v ní i mimoestetické funkce. Folklor spojuje spontánně různé kulturní prvky a zpětnou vazbou na komunitu sám sebe neustále dotváří.“*

Antropologický slovník dále říká, že folklor je *„původně lidová kolektivní znalost; souhrnné označení té části lidové kultury, jejímiž projevy jsou slovesnost, hudba, divadlo a tanec. Folklorní tvorba vzniká v lidovém prostředí pro jeho potřeby a je v něm mezigeneračně tradována. Obyčejně je individuální, ale anonymní; stává se duchovním majetkem kolektivu a autor nebo spoluautor je současně i konzumentem. Charakteristickým rysem folklorních útvarů je nekodifikovanost, synkretičnost, variabilita a poplatnost kolektivnímu vkusu.“*

Janeček (2011) uvádí, že folklorem jsou kolektivně vytvářené, sdílené a neformálně tradované projevy lidské expresivní kultury, a to včetně jejich materializací. Patří k základním antropologickým univerzáliím.

Folklor není vázán jen na tzv. tradiční prostředí, ale je neoddělitelnou součástí lidské společnosti. Je jedním z důležitých způsobů komunikace. Tvoří protiklad k „oficiální“ kultuře, která je vytvářena institucemi, literaturou či médií. (Pohunek, Votruba, Janeček 2014).

Slouží jako nástroj pro naplnění lidské touhy po autenticitě. Hraje úlohu jako inspirační zdroj pro uměleckou a populární kulturu, je marketingově vytvářený produkt turistického a zábavního průmyslu. Je zábavou, koníčkem nebo způsobem trávení volného času (Janeček 2011).

4.2. Folklorní jevy

Folklorní jevy jsou kulturní jevy vyznačující se tím, že jsou to jevy vázané na aktivitu nositele, konkrétní lokální společenství nebo malou sociální skupinu. Tyto jevy se uchovávají v kolektivní paměti. Šíří se formou kontaktní komunikace, podléhají kolektivním normám, realizují se v řadě variant a odrážejí sociální a kulturní vztahy prostředí. (Leščák, Sirovátka, 1982)

4.3. Hmotné projevy kultury

Mezi hmotné projevy kultury patří předměty spojené se zvyklostmi skupiny nebo různé oděvy či úpravy oděvu symbolizující příslušnost ke skupině, předměty denní potřeby. Může se také jednat o zvykoslovné předměty, které se vyznačují estetickým zpracováním. (Janeček, 2011)

4.4. Nehmotné projevy kultury

Mezi nehmotné projevy kultury patří zvyky, sdružování, symbolika a ústní slovesnost, jako jsou mluvní zvláštnosti, anekdoty, vtipy, pověsti, přísloví, básně a písňové texty. (Janeček, 2011)

5. METODOLOGICKÁ ČÁST

5.1. Terénní výzkum

Terénní výzkum je určující charakteristikou antropologie. Všechna čtyři odvětví antropologie – fyzická a kulturní antropologie, lingvistika i archeologie zkoumají lidské bytosti v kulturním a společenském kontextu. (Murphy, 2004)

Cílem terénního výzkumu je získání co nejvíce nových a podrobných znalostí o zkoumané kultuře. Může trvat od několika měsíců po několik let. Mnoho výzkumníků se opakovaně vrací ke svým výzkumům v terénu, aby své znalosti prohloubili a zaznamenali změny. Výzkumník by měl v terénu zůstat tak dlouho, dokud jeho přítomnost pro zkoumanou společnost nezačne být přirozená. (Eriksen, 2008)

V rámci terénního výzkumu je největší důraz kladen na zúčastněné pozorování, při kterém je jednání aktérů zkoumáno v jeho každodenním kontextu. Takto získaná data nejsou vytrhována z kontextu. Největší zájem je o pravidelně se opakující jednání, které je možné interpretovat jako určité vzorce. (Jakoubková Budilová, 2015)

Martin Soukup v knize *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii* (2014) popisuje několik fází terénního výzkumu: 1) stanovení výzkumné otázky a určení lokality, 2) určení zdrojů etnografických dat a postup jejich získávání, 3) příprava na terénní výzkum, 4) pobyt v terénu a sběr etnografických dat, 5) postup při analýze a interpretaci dat a 6) zveřejnění výsledků.

Můj terénní výzkum byl prováděn přerušovaně během celého roku 2019. Výzkum neprobíhal nepřetržitě, ale vždy v době, kdy probíhaly jednotlivé akce, případně trénink skupiny. Několik dní bylo také věnováno rozhovorům, kdy tyto dny byly stanoveny po předchozí domluvě. Během výzkumu jsem

se účastnila tréninků, natáčení dokumentárního filmu, pasování předškoláků na školáky, vystoupení, bitvy, oslavy jubilea založení skupiny, spolupráce s městským muzeem a byla jsem přítomna táboření. Některé akce byly jednodenní, některé vícedenní. Na tyto akce jsem vždy jezdila se skupinou, jejíž členkou jsem v minulosti byla. Především na těchto akcích jsem se potkávala s členy jiných skupin a z velké části jsem při této příležitosti realizovala nestrukturované rozhovory s členy těchto skupinami. Za členy z jiných skupin jsem také jela mimo tyto akce.

Vzhledem k tomu, že jsem sama v jedné skupině v minulosti působila, a to po dobu 14 let jako aktivní členka, nebyl pro mou osobu problém se zvládnutím jazyka, konkrétně pak specifík slangu, a hledáním informátorů. Z původní skupiny jsou všichni informátoři mými velice blízkými přáteli, z dalších skupin jsem všechny informátory osobně znala i několik let z akcí, při kterých jsme se pravidelně setkávali. Naopak jsem hledala, jak poznat, že např. určité výrazy jsou typické a specifické pro šermíře. V tomto mi pomáhalo pozorování nových členů skupiny a jejich reakce na mluvené projevy spolu s následným doptáváním, jestli a jak danému projevu porozuměli a také ověřování výrazů u osoby, která šerm zná pouze jako divák.

5.2. Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek tvoří členové čtyř skupin, které se zabývají historickým šermem. Celkem jsem hovořila s dvanácti lidmi obou pohlaví, kteří se historickému šermu věnují alespoň po dobu pěti let. Vzorek byl téměř genderově vyrovnaný (sedm mužů a pět žen). U každé skupiny jsem mluvila alespoň s dvěma lidmi, abych mohla hledat společné znaky. Ve skupinách, kde členové tvořili obě pohlaví, jsem také zároveň jako informátory vyhledala zástupce obou pohlaví. Rozdělení počtu informátorů dle pohlaví a skupiny viz tabulka č.1.

Tabulka č. 1 Informátoři dle pohlaví a skupiny

	Počet mužů	Počet žen
Skupina 1	3	3
Skupina 2	2	0
Skupina 3	1	1
Skupina 4	1	1
Celkem	7	5

Jednotlivé skupiny čítaly dohromady více lidí, ale pouze část z nich se historickému šermu věnuje déle než pět let. Každá z těchto skupin měla také jiný celkový počet svých členů.

U informátorů ze skupin, ve kterých jsem nepůsobila, byly rozhovory delší a podrobnější a více jsem se doptávala. Toto bylo způsobeno tím, že při rozhovorech s informátory ze skupiny, kde jsem působila, jsem vždy věděla, o čem mluví. Při těchto rozhovorech jsem naopak musela dávat pozor na to, abych si příběhy nechávala vyprávět celé a nespokojila se pouze s připomínkou.

Vzhledem k tomu, že jsem sama v minulosti byla členkou skupiny historického šermu, a všechny informátory jsem osobně znala již několik let, nikdo žádost o rozhovor neodmítl.

5.3. Metody získávání dat

Jako hlavní výzkumná metoda bylo použito zúčastněné pozorování a nestandardizované rozhovory.

5.3.1. Zúčastněné pozorování

Zúčastněné pozorování je považováno za klíčovou techniku antropologa. Antropolog je v přímé nezprostředkované účasti se studovanou komunitou. (Soukup, 2014)

„Zúčastněné pozorování je styl výzkumu, ve kterém výzkumník participuje na každodenním životě lidí, které studuje.“ (Disman, 2018: 305) Neomezuje se ale pouze na pozorování. Součástí této metody výzkumu je také rozhovor se zkoumanými osobami, informátory, analýza dokumentů a také sama participace a sebereflexe výzkumníka. Stupeň ztotožnění pro svou osobu bych zařadila do kategorie participanta jako pozorovatele, který plně participuje na životě skupiny, ale netají provádění výzkumu (Disman, 2018).

Cílem zúčastněného pozorování bylo zmapovat kulturu domácích skupin historického šermu se zaměřením na jejich kolektivní, folklorní prvky – odívání a úpravy vzhledu, komunikaci, táboření, vystoupení, rituály a mluvený projev. Mnoho prvků získaných zúčastněným pozorováním, které jsem vyhodnotila jako kolektivní, respektive folklorní, jsem zpozorovala především prostřednictvím nových členů těchto skupin. Pro tyto členy nebyly tyto věci automatické, případně nevěděli, jak postupovat, co dělat či nerozuměli tomu, co se říká.

5.3.2. Nestandardizovaný rozhovor

„Nestandardizovaný rozhovor je interakce mezi tazatelem a respondentem, pro kterou má tazatel jen velice obecný plán. Tento plán nezahrnuje výčet otázek, jejich znění ani jejich pořadí“ (Disman, 2009: 308).

Toušek (2012) doporučuje začít otázkami nenáročnými, otázkami, které pomohou informátora rozpovídat a zároveň nejsou příliš citlivé. Složitější otázky doporučuje pokládat až poté, co informátor v rozhovoru přijme svou

roli a zároveň přijme roli výzkumníka, k čemuž obvykle dochází po patnácti minutách rozhovoru.

Oproti např. neformálnímu rozhovoru si informátoři uvědomují, že jde o cílené, ale neformalizované získávání informací. Výzkumník udržuje rozhovor u témat, která jej zajímají, ale rozhovor není nijak formálně kontrolován a řízen. (Soukup, 2014)

Rozhovory nemusí obsahovat pouze sdělování faktů, ale můžou se v nich často objevit celé příběhy ze života dané komunity, které lze chápat jako konstrukce, kterými lidé dávají sociální a kulturní smysl životním zkušenostem. Tyto příběhy umožňují výzkumníkovi snadněji pochopit a kontextualizovat další získaná fakta, případně jim dodají smysl. (Soukup, 2014)

Rozhovory byly vedeny v průběhu jednotlivých akcí, ale také mimo tyto akce. V rámci těchto rozhovorů byly doplňovány a objasňovány poznatky získané zúčastněným pozorováním a informátoři byly dotazováni na okruhy zájmu, které nebylo možné zjistit v průběhu samotného pozorování. Témata rozhovorů se týkala slovesného folkloru (vtipy, vyprávění ze života a současné pověsti), rituálů, seberealizace, komunity a genderu. V průběhu rozhovorů jsem také používala techniku tzv. sondáže, neboli „probingu“.

Sondáž je technika, kde jde o různé verbální a neverbální podněty, které vedou k získání komplexnějších odpovědí na kladené otázky. Typů sondování může být několik – tiché, sondování ozvěnou, povzbuzující, rozvíjející, opisem, direktivní nebo návnadou. (Toušek, 2012)

5.4. Analýza dat

V okamžiku vytvoření dat nejsou data nijak kódována. Kódování probíhá již samotným pozorováním a dále v jejich následné analýze a interpretaci, kdy se kódy během výzkumu postupně vynořují. (Jakoubková Budilová, 2015)

Analyzovaná data mají povahu záznamů a mohou mít různou podobu – fotografie, audio nebo video nahrávky, texty různého charakteru jako jsou přepisy rozhovorů nebo terénní deníky apod. Cílem analýzy je hledání pravidelností. Společným jmenovatelem je kódování dat jako základní krok analýzy. (Toušek, 2012)

Analýzu dat jsem prováděla z materiálů získaných během výzkumu – nahrávky rozhovorů, terénní deník, fotografie a videonahrávky. Samotnou analýzu jsem prováděla pomocí otevřeného kódování dle publikací Kvalitativní výzkum (2016) od Jana Hendla a Základy kvalitativního výzkumu od Anselma L. Strausse a Juliet M. Corbin (1999).

Anselm L. Strauss a Juliet M. Corbin otevřené kódování definují: *„Otevřené kódování je část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů. ... Během otevřeného kódování jsou údaje rozebrány na samostatné části a pečlivě prostudovány, porovnáním jsou zjištěny podobnosti a rozdíly, a také jsou kladeny otázky o jevech údajů reprezentovaných.“* (Strauss; Corbin, 1999: 43)

5.5. Etika výzkumu

Americká antropologická asociace spolu s dalšími profesními orgány a univerzitními katedrami vypracovala etické kodexy. (Eriksen, 2008)

„Etický kodex představuje rámec, v němž by měl antropolog hledat východiska a o nějž by měl opírat svá rozhodnutí v obtížných situacích, do nichž se může ve vlastní výzkumné a pedagogické praxi dostat. Neuvádí sankce a není bezvýhradně závazný, nabízí toliko obecný rámec pro rozhodování v otázkách etické povahy.“ (Soukup, 2014: 134 – 135)

Americká antropologická asociace přijala nový etický kodex stojící na sedmi základech: 1. neuškodit, 2. být otevřený a poctivý ohledně vlastní antropologické práce, 3. získat informovaný souhlas a potřebné povolení, 4. harmonizovat protichůdné etické závazky ke spolupracovníkům a dotčeným stranám, 5. činit výstupy přípustnými, 6. chránit a uchovat záznamy a 7. zachovávat zdvořilé a morální profesní vztahy. (Soukup, 2014)

Vedle americké antropologické asociace vypracovala vlastní kodex také Česká asociace pro sociální antropologii. Tento kodex upravuje šest oblastí: 1. obecné zásady, 2. zásady výzkumné práce, 3. zásady zveřejňování poznatků a výsledků, 4. zásady chování ke studujícím, spolupracovníkům a spolupracovnicím, 5. zásady pro posuzovatelskou, hodnotící, oponentkou a expertní činnost a za 6. postup při řešení sporných etických otázek.

Všechny pozorované a dotazované účastníky výzkumu jsem informovala a vyžádala jsem si souhlas. V případě nahrávek rozhovorů jsem se vždy dopředu doptávala na souhlas s pořízením nahrávky, a osobu jsem informovala, že tento materiál bude sloužit pouze pro mou analýzu získaných dat. Výzkum byl anonymní. Případná uvedená jména jsou změněná.

6. VÝZKUMNÁ ČÁST

6.1. Identita, komunita, sebepojetí

Všechny zkoumané skupiny se zabývají historickým šermem. Přesto je každá skupina trochu jiná.

První skupina čítala celkem sedmnáct členů. Působí v Západních Čechách. V roce 2019 oslavila 20 let od založení skupiny. Skupina se věnuje hlavně gotice, dále renezanční a po mnoho let také vystupuje s ohnivou show. V průběhu svého fungování ale ztvárnili i bojovníky jiných historických období, např. barbary, Římany, Turky či Slované. Tato skupina jezdí na bitvy a jednu bitvu také pořádala. Pravidelně se účastní hraní českoněmeckých historických her, táboření v historické vesnici během slavností a průvodů a v posledních třech letech také natáčení dokumentů pro televizi. Pro období gotiky má dvě vystoupení, která jsou humorná a která v průběhu let obměňují dle aktuální situace a nápadů. Z období renesance je jedna hra. Své zázemí mají vybudované v muzejní zahradě, kde si postavili ze dřeva vlastní opevnění s věží. Tato skupina je amatérská, není vedená jako žádný spolek.

Druhá skupina má čtyři členy mužského pohlaví. Tato skupina je ze Středních Čech. Ve skupině nikdy nebyla žena. Založena byla před 14 lety. Věnují se pouze gotice. V minulosti pořádali bitvy, kdy téměř celý rok věnovali její přípravě. K tomuto mají dvě vystoupení, která jsou spíše vážná a zaměřená na ukázkou boje. Také se účastní jako komparz natáčení historických filmů. Jde o divadelní spolek.

Třetí skupina má sedm členů. Její působiště je také ve Středních Čechách. Založena byla před 8 lety. Tato skupina si na každý rok připraví jednu hru dlouhou cca 1 hodinu, kterou hraje celou sezónu. Hra je vždy humorná. Dále natáčí spolu s první skupinou dokumenty pro televizi. Bitev se neúčastní. Jde o divadelní skupinu.

Čtvrtá skupina má čtyři členy a je ze Západních Čech. Tato skupina funguje 4 roky, ale tři její členové před založením této skupiny působili v jiných skupinách. Věnuje se gotice. Jezdí na bitvy, turnaje a slavnosti. Skupina pořádá každoročně historické slavnosti ve svém městě. Vystoupení žádné nemají.

Většina informátorů se k šermu dostala přes kamaráda či kamarádku, která šerm již dělal/la, případně přes člena rodiny. Pouze ve dvou případech přišla daná osoba sama za skupinou s tím, že by chtěli šerm dělat. Ve dvou skupinách se čteně vyskytovali osoby příbuzensky spojené, a to jak sourozenci, tak rodič a dítě.

Jako hlavní důvod, proč u šermu zůstali, uvádí, že to je hlavně přátelství, která členové mezi sebou navazují a dále únik od každodenních starostí do jiného světa a zážitky, které nikde jinde nezažijí.

„Tak hlavně kvůli lidem co jsou tady.... Pak zážitky, jezdíš tábořit, vidíš různý místa.“

„Kvůli lidem. Mám tady nejlepší kamarády. Ty lidi tady se stanou tvojí rodinou.“

„Třeba kdo má kdy možnost hrát na schovku uprostřed noci na hradě, nebo kdo může se zbraněma do kostela, stavět vlastníma rukama baráky stejně, jako tenkrát, takže zdi plácáš hlínou, plot stavíš z proutí a kamínkama vykládáš dno potoka? „

„Hlavně ty lidi. Člověk se podívá na místa, kam by se asi jinak nepodíval. Třeba když jezdíme na nějaký natáčení hradů a zámků, tak jsou tam nepřístupný místa, nebo hrát schovku v noci na hradě, který je normálně zavřený. Takže lidi, ty místa kam člověk jezdí, ty nový lidi, stanování venku.“

„Parta, je tam skvělá parta kamarádů, se kterými se bavíme do dneška.“

„Dobrá parta, dobří lidi. Není to jen o tom jít na diskárnu, ožrat se a dělat bordel.“

U popisu šermíře se vyskytovalo několik znaků, které se opakovaly. Tyto znaky se týkaly především osobnostních rysů. Šermíře definovali jako přátelskou a zábavnou osobu, která má ráda historické zbraně a tramping. Někteří šermíři svůj vzhled přizpůsobují šermu – dlouhé vlasy, fousy.

„Jsme jiní. Tak trochu blázni. Tady je úplně jedno, kdo jsi venku, co děláš, jestli si bohatý nebo chudý, jestli máš zvláštní školu nebo vysokou. Tyhle rozdíly tady mizí. A jsou tu všichni. Měli jsme tu i kluka z děcáku. Jako jo, asi jde poznat, jestli ta osoba má prachy nebo ne, protože pokud jo, tak má většinou lepší kostým, ale je to tady vlastně každému jedno. Jde tu o přátelství. Přátelství navázaný tady bývají na celý život. Jsme rodina. Rodina, co je schopná se do krve pohádat, ale když je potřeba, jsme tady pro sebe. Pořád jsme tak trochu děti, který při šermu a akcích na všechny starosti světa zapomenou a jsou svý.“

„Když bych některý ty lidi potkala někde venku v noci, tak se jim obloukem vyhnu, sklopím hlavu a snažím se být co nejdřív pryč. Tady vím, že se jich nemusím bát. Chlapi jsou často dlouhovlasý, fousatý a rozhodně to nebývají šampóni. Holky bývají od rány a rozhodně to nejsou žádné bárbínky. „

„Ukážu mu na sebe. Jak bych ho popsal. Člověk, kterej, aspoň ho to trošku něco zajímá. Když to řeknu, tak ho zajímá buď kemping teda, jako stanování, ohně. Nebo by ho mělo zajímat aspoň něco o zbraních, co se týká gotiky, nebo renezanace.“

„Je komunikativní, na nic si nehraje, není agresivní, je přátelskej, a to co má ovládat, tak ovládá. Pokud má meč, tak by s ním měl umět.“

„Má meč, má historický hadry, není učesanej a smrdí. Je s nima prdel.“

„Tremp ve středověku.“

„Před 10 lety šli poznat i v davu, dlouhý vlasy, sestřih, něco na oblečení jako erb nebo meč na tričku, nebo meč na krku, prstýnky nebo řetízky, odznak erbu. Dneska už se to nenosí.“

Žen jsem se ptala, jestli někdy měly pocit, že je k nim přistupováno jinak, protože jsou to ženy. Ani jedna neuvedla, že by za celou dobu svého působení v šermu ze strany členů její skupiny vnímala nějakou genderovou nerovnost. V rámci skupiny jim bylo vždy umožněno dělat to, co chtěly, pokud to zvládly – v rámci hraní, boje a účasti na bitvách. Tradiční ženské a mužské role tady také neplatí, uváděly, že je to spíše naopak – některé činnosti měly vyměněné, jako například to, že muži šili, vařili či myli nádobí a ženy vyměřovaly plechy na kyrusy, pracovaly s kůží, kdy z ní tvořily kostýmy, sestavovaly police, kulisy, nábytek, sekaly dřevo, učily nové členy a další činnosti. Pouze ženy z první skupiny uvedly, že v minulosti, když ve skupině začaly (před 13 – 16 lety), tak je nechtěly pouštět v bitvách do boje, i pokud o to měly zájem.

Jako rozdílné postavení bylo vnímáno dělení členů skupiny na kuřáky a nekuřáky. Toto dělení uvedl sám každý dotazovaný nekuřák, aniž by na to byl konkrétně dotázán. Uvádí, že hodně se podřizovalo kuřákům – přestávky v tréninku na cigaretu, zastávky na cestách apod.

6.2. Ústní slovesnost

Ústní slovesnost šermířů historického šerm zahrnuje některé standardní slovesné formy, jako jsou „hlášky“ – tedy ustálená rčení, vyprávění ze života a současné pověsti.

Hlášky se často týkají odívání a problémů s ním spojených – především se zbrojí. Jako příklad lze uvést hlášku „*á, jdeme smažit vajíčka*“, která je užívána u osoby oblečené do plechového brnění, které se po nějaké době pobytu na slunci rozpálí. Další často používanou hláškou je „*kde mám kleště, musím si zašít košili*“, což znamená, že daná osoba má uvolněný kroužek v drátěné košili nebo kroužkové čepici a potřebuje jej spravit. Hlášky se netýkají pouze odívání, ale také např. tréninku boje („*tak si vem to šverdítko a pojd' mě kuchnout*“ – výzva k vzetí meče a zkoušky souboje).

Vyprávění ze života bývá ve většině případů humorné a popisuje různé situace, které skupiny zažily při různých akcích. Většinou se týká událostí, které se staly při bitvách, na vystoupeních, a při táboření. Každá skupina má své vlastní vyprávění. Při různých příležitostech, jako například posezení u ohně se tyto příběhy vyprávějí a bývá pravidlem, že se některé opakují stále dokola. Vypráví je i členové, kteří u situace nebyli přítomní, ale vyprávění slyšeli již tolikrát, že jej znají nazpaměť. V rámci těchto skupin stačí říct i jedno slovo, nebo větu a u členů skupiny se projeví bez dalšího vysvětlování reakce ve formě smíchu.

Hodně těchto příběhů bývá také vyprávěno při společných vystoupeních, hlavně na bitvách, kdy se čeká na zavelení k útoku, a skupinky šermířů se skrývají před vlastní akcí. V případě, že bývají některé bitvy opakovány vícekrát, jsou ze strany účinkujících nahrané dialogy provázeny různými vtipnými průpovídkami. Některé vtipy z těchto bitev se opakují v historkách vyprávěných u posezení. Např. vtipy z bitvy hrané v minulosti na hradě, kdy

tato bitva probíhala vždy 2x denně po dobu 4 po sobě jdoucích dní – tedy celkem 8x.

„To takhle jednou třeba do tábora přiběhla Jana a strašně se smála, že nemohla ani mluvit. Hýkavě ze sebe dostala, že šla okolo toiek a najednou z toiky slyší Petra, jak na ní volá, aby mu donesla toaleták, že už je tam dvacet minut a volá na lidi a čeká, až někdo známý půjde kolem.“

„Ze stanu Adama se začalo ozývat kašlání, tak jsem ho chudáka lítovali a ono se ukázalo, že se tam schoval s diskama, a teď se s nima dusil.“
(poznámka autora: diska = sušenky Disco)

„Sedíme večer po jedný akci u ohně, jíme buřty a byla tam taková ta malá židlička, co jí mají děti v prvních třídách. No a na ní seděl tady Lojza a houpal se, ono to bylo z kopce, a najednou byl i s tou židličkou pryč. Po chvíli se vynořil ze tmy, v ruce buřta a ptal se, nemám někde hořčici?“

Pověsti jsou klasifikována jako vyprávění, která jsou chápána jako líčení skutečných událostí, kdy ale nejde o přímou vzpomínku. Tyto pověsti mohou být jak humorné, tak také tragické. (Janeček, 2011)

Pověsti nebyly pozorovány téměř vůbec. Vyprávěny byly hlavně příběhy, které daná osoba nebo její skupina zažila. Za zjištěnou pověst se dá považovat příběh, který byl vyprávěn v několika různých verzích týkající se nešťastného úmrtí z důvodu prostřelení hlavy palnou zbraní. V detailech se tento příběh lišil. Jednou měl být postřelen šermíř, jindy civilní osoba, někdy se událost měla odehrát při samotném vystoupení a jindy v táboře šermířů, rána vyšla jednou z hákovnice, podruhé z muškety a potřetí z děla. V dalším

příběhu zas tato osoba měla být ve stanu. Palná zbraň byla jednou špatně vyčištěna, podruhé do ní dítě dalo kaštan nebo kamínek.

Pravidlem je, že si šermíři mezi sebou nevykají. Specifický pozdrav nemají, nejčastěji se zdraví „ahoj“ a podají si ruce. V případě, že se znají již déle, tak se obejmou a s ženami se políbí na tvář.

6.3. Oděvní zvyklosti

V případě, že se nejedná o kostýmy, které mají přesně předepsaný vzhled a barvy a nejsou od jedné švadleny (tímto míním např. kostýmy jedné ze skupin na hru Tři mušketýři), je možné podle odívání a oděvních zvyklostí poznat, jestli je daný člen ve skupině tzv. „*nováčkem*“, nebo již patří do „*staré gardy*“ (jde o nativní, emické termíny). Za „*nováčky*“ jsou považováni ti, kteří se se členy skupiny dosud nesjednotili, neznají její zvyky a při různých činnostech potřebují pokyny, jak postupovat (např. při oblékání, co si sebou zabalit na několika denní akci, jak fungovat v táboře). Za „*starou gardu*“ jsou považováni členové, kteří jsou již naprosto samostatní a do dění skupiny se zapojují bez podnětů dalších členů. „*Nováčci*“ mají ve většině případech kostýmy jednoduché, méně barevné a zdobené, většinou jim úplně nepadnou a na některých součástech kostýmů jde vidět, že nejsou plně propracované nebo originální (ve smyslu odborně zpracované). Tito členové mívají na sobě kostým, který je většinou poskládaný z toho, co je k dispozici, co kdo již nepotřebuje nebo má navíc z dob minulých, případně jako náhradní. Většinou se jedná o kostým pro tzv. hadráky (více viz dále). Důvodem tohoto je také to, že si většinu kostýmů postupem času každý člen vybavuje, pořizuje, zdobí a hradí sám. Někteří členové mají kostýmů několik dle postav, které hrají nebo dle počasí, které zrovna panuje. Další mají jeden kostým na každou příležitost. Členové „*staré gardy*“ mají své kostýmy více propracované a jsou

z více materiálů, které bývají také kvalitnější. Typickou součástí kostýmu pro osobu z doby gotické je mošna (kapsička připevněná na opasku). „Nováček“ má mošnu ze slabé kůže, většinou z koženky, která je dělaná dle vzoru, zatímco „stará garda“ má mošny z pevné a silné kůže, která je zdobená vypálenými vzory a opatřená kvalitními přezkami. To stejné platí o opascích, pochvách na meč a nátepnících. Rozdíl je také patrný v kvalitě použitých látek, zdobnosti látek, vzhledu kostýmů, doplňcích (např. šperky, dýky, měšce, rohy na pití, kované ozdoby). U „staré gardy“ mužské populace se oproti „nováčkům“ také objevují kostýmy, které jsou propracovanější a šermíře mají více chránit. Jde o kostýmy z kůže, kožené zbroje a celokovovou zbroj.

Každá část oděvu má svůj oficiální název, ale také všeobecně užívaný název mezi šermíři. V rámci gotického období lze oděvy rozdělit na těžkooděnce, lehkooděnce a tzv. hadráky (jde o označení nativní, emické). Těžkooděncům se také říká například plechovky nebo konzervy. Do této skupiny jsou zařazeni všichni, kteří na sobě mají kompletní nebo částečnou celokovovou zbroj (přilbice, nákrčníky, ramena, kyrysy a další). S oblékáním této zbroje potřebují pomoc dalších osob, kdy je vybízejí slovy „*pojd' mě opancéřovat*“. Při oblékání kyrysů je potřeba i více osob, a to při dotahování a upevňování jednotlivých částí zbroje k sobě. Do skupiny lehkooděnců lze zařadit osoby, které jsou chráněny např. kroužkovou nebo koženou zbrojí. Lehkooděnci uvádějí, že si jdou vzít „*dráty*“. Tzv. hadráci na sobě nemají žádnou zbroj, jsou pouze oblečeni v dobovém kostýmu. I tady bývá u některých částí oděvu třeba dopomoc další osoby.

Výpomoc s odíváním mezi členy skupiny je běžná při zavazování nátepníků, zavazování bot, úpravě cancourů kápí a kapucí, oblékání do zbroje, občas u zouvání vysokých bot. „Nováčci“ také často potřebují pomoci při úpravě správného vázání pásků, úpravě košil a přehozů a rovnání mošen. Pomoc

bývá již automatická, kdy není ani třeba slov, ale pouze např. natažené ruky (výzva k pomoci se zavázáním nátepníku). Každá část oděvu má své místo a úpravu.

Některé části zbroje či oděvu bývají při boji poškozeny – např. kroužková zbroj bývá poškozena uvolněním jednotlivých kroužků, kdy oprava spočívá v její opravě pomocí kleští neboli tzv. „zašítí“. Plechové části mohou být promáčknuté, kdy se vyrovnávají kladivy. Díry se opravují ve chvíli, kdy jsou vidět, a nebývá neobvyklé, že si daná osoba oděv ani nesundá.

V rámci oděvních zvyklostí také záleží na tom, jaká je zrovna situace – jinak je šermíř oděn na boj v bitvě, jinak na vystoupení a jinak na volný čas. Mezi jednotlivými vystoupeními se drží tzv. kostýmová povinnost. Osoby nebývají v plné zbroji, ale „odlehčí si“ – zůstávají v kostýmu, ale koženou, drátěnou a plechovou zbroj odkládají. Ze zbraní si u sebe nechávají maximálně dýku. Standardem kostýmové povinnosti jsou kalhoty, košile, nátepníky, pásek s mošnou, kapuce a boty, u žen případně dobové šaty.

V případě, že osoba šermuje, nemá žádné šperky, nebo jsou tyto šperky ukryty, aby nedocházelo k úrazům. Vlasy nosí rozpuštěné, případně svázané kůží. V rámci šermířské komunity má část mužů vlasy delší jak ženy. Někteří muži si také nechávají narůstat vousy. Dlouhé vlasy a vousy si nechávají narůstat kvůli „autentickému“ vzhledu šermíře. Vlasy nosí rozpuštěné, nebo různě upravené (např. copánky nebo culík svázaný kůží, případně dobovou sponou).

Součástí zbroje každého šermíře jsou i jeho zbraně. Typy a množství užívaných zbraní se mezi skupinami liší. I pro zbraně mají své užívané názvy. Nejužívanější zbraní je meč. Meč může být jednoruční, jeden a půl ruční a případně také dvouruční (dvouruční je používán pouze jednou ze zkoumaných skupin). Pojmenování pro meče mají „jednoručka“,

„šverdítko“, „žabukuch“ pro jednoruční meč. Název pro jeden a půl ruční meč, případně pro dvouruční meč mají pouze zkrácen na „jedenapůlku“ či „jedenapůlručák“ a „dvouručák“. Ostatní zbraně názvy dané šermíři nemají. Další často používanou zbraní jsou sekery. Také sekery jsou jednoruční nebo dvouruční. Dýka bývá spíše jako doplněk kostýmu. Často bývá používán štít, především právě k mečům a sekerám. Další používané zbraně jsou především hole, řetězy, palcáty a palné zbraně. Z palných zbraní především hákovnice a děla různých velikostí (od miniaturních modelů užívaných především v hrách po děla tažená dvěma muži). Ve dvou skupinách se také jako zbraň vyskytují luky. Dva informátoři měli své luky vyrobené vlastnoručně. Luky používali ve zkoumaném vzorku spíše ženy.

V různých hrách bývali také jako zbraně používané i další předměty, jako například obří naběračka nebo vařečka, sud nebo také lavička či stůl.

Boji se věnují jak muži, tak ženy. V jedné skupině ženy zastupovaly role beze zbraní. Ženy užívaly ze zbraní hole, jednoruční meče a jednoruční sekery, případně štíty. Mimo jediné skupiny, bylo na volbě žen, jakou zbraň chtějí používat. Z rozhovorů vyplynulo, že si zkoušely i jiné zbraně, ale nakonec s nimi nebojují, jelikož jim nevyhovují a nebyly schopny je plně a hlavně bezpečně ovládnout tak, aby nešlo k případnému úrazu. Ve dvou hrách také žena obsluhovala palnou zbraň.

Meč je považován za osobní zbraň a každý šermíř má svůj meč (případně meče) u sebe doma. Meč si kupují sami, nebo je objednan od zbrojře. Šermíř si svůj meč vybírá sám, sám si volí vzhled rukojetě, záštity a hlavice a tvar čepele. I když jsou si meče na pohled podobné, každý se drží a zní trochu jinak. V jedné ze skupin se vyskytují dva meče, které byly na pohled úplně stejné (od stejného výrobce, naprosto stejný vzhled), ale majitelé mečů jsou schopni meče od sebe navzájem odlišit na základě drobností (vada na materiálu, záseky v čepeli meče po boji). Meč je možné si půjčit, ale děje

se tak pouze v rámci tréninku a spíše výjimečně. Na svůj meč je každý zvyklý a považuje jej za velice osobní věc, kterou půjčí pouze členům své skupiny. Někteří šermíři měli také své luky a hole. V případě luku v přímém vlastnictví dané osoby jde o luky kupované, kdy si tuto zbraň šermíř opět vybírá osobně vzhledem ke své výšce a síle. Luk mívají také doma. U hole přímé vlastnictví není tak časté jako u luku. Toto se vyskytovalo pouze u třech osob, které u skupiny působí již dlouhodobě a hůl si vlastnoručně vyrobily a nazdobily ozdobnými řezbami. Tyto hole jsou ponechány ve společných prostorách skupiny, ale každý člen ví, komu daná hůl patří a nepoužívají ji. V rámci společných holí jsem zpozorovala, že jednotliví členové v nich vyhledávají konkrétní hůl, na kterou jsou zvyklí. Hůl si opět vybírají dle své výšky a tak, aby jim dobře seděla do ruky. Některé hole jsou tenčí a kratší, další naopak silnější a delší. Hůl pak používali např. tři lidé. Další zbraně bývají nechávány ve společných prostorách skupin a mohou být využity kterýmkoliv šermířem dané skupiny. V případě, že je na vystoupení nacvičen souboj, užívá v daném souboji šermíř vždy tu stejnou zbraň (např. štít či sekeru), a to i v případě, že jde o zbraně sdílené.

To, co bývá často řešeno v rámci zbraní mezi skupinami navzájem je dodavatel mečů a jak jsou meče provedeny. Např. tzv. Kladeňáci (pojem užívaný pro označení mečů nakoupených od zbrojíře z Kladna) mají nejlepší zvuk (zvuk čistý, cinkavý, dlouhý). Meče šermíři hodnotí podle několika kritérií. Důležitým kritériem je zvuk meče, vyváženost meče, provedení rukojeti a záštity. Každý meč se jinak drží a každému jinak „sedí“ v ruce.

Tři skupiny mají zbraně pouze kupované. Jedna ze skupin si zbraně také sama vyrábí. Mají vlastní kovadlinu s výhni a jeden z členů je vyučený umělecký kovář. V úplných začátcích si vyráběli také tzv. tréninkové meče, se kterými se učili šermu. Vlastnoručně vyrobené mají také hole, dvouruční

meče, jednoruční sekery, řetězy, hákovnice a děla. Palné zbraně jsou funkční, ale slouží pouze na efekt.

6.4. Táboření

Tábory lze rozdělit do dvou typů. Prvním typem jsou tábory dobově zaměřené, jinak řečeno také historické z doby gotické. Stany jsou historické z dřevěných kůlů, plátna, dřevěných kolíků a lan. Tyto stany mohou být různě velké a pro různý počet lidí – od jednoduchých stanů pro dva po obrovské stany, kde se vespí i patnáct lidí. Dvě skupiny vlastní tyto historické stany. Jedna skupina má stan větší, který slouží celé skupině, druhá má 5 menších stanů, které jsou vždy pro dvě osoby. Druhými jsou tábory běžné – jinak jim také říkají „civilní“.

Jak v případě jednoho až dvou velkých stanů, který obývá celá skupina, tak několika menších stanů se u každého tábořiště nalézá střed, případně jakési centrum, kde je ohniště, případně trojnožka s ohněm a většinou se u něj také vyskytuje stůl a lavice k sezení. V případě dobových táborů se také vyskytuje dobové nádobí – hliněné nebo plechové korbele, rohy na pití, dřevě misky a lžíce. Opět záleží na tom, zda jde o tábor dobový nebo „civilní“. V případě, že je tábor tvořen z menších stanů, bývají postaveny do půlkruhu, nebo kruhu a vchody stanů jsou směrem k ohništi.

V případě pravidelně se opakujících akcí bývá také většinou stejné místo rozložení tábora (např. stejná zahrada, plac v lese nebo na louce).

Stavba táborů probíhá u každé skupiny trochu jinak, ale každá z těchto skupin má vždy stejný postup. Některé skupina nejprve postaví centrum tábora – tedy ohniště, stoly a lavice a rozdělá oheň, některé skupiny začnou nejdříve stavbou stanů. Také záleží na tom, jestli se staví tábor dobový nebo „civilní“. V případě dobového se na stavbě stanu podílí celá skupina, kdy každý ví, co má dělat. Pokyny ke stavbě potřebují pouze noví členové skupin. V jedné

ze skupin je pravidlem, že šéf této skupiny se postará o oheň, který po celou dobu stavby tábora hlídá a až ve chvíli, kdy mají všichni stany postavené, tak se postaví jeho stan. Tento stan staví vždy další členové.

V táborech se mohou vyskytovat různé „vychytávky“. V místě se stromy byl například z přivázaných větví ke stromu udělán věšák na věci nebo držák na umyté nádoby, mezi stromy nebo stany byla natažena plachta pro vytvoření stínu a krytu v případě deště, rošt na opékání na ohni apod. Mimo těchto „vychytávek“ také již mnoho členů sebou vozí moderní vybavení k táboření, jako jsou plynové vařiče, přenosné lednice, nafukovací matrace apod. V rámci skupin také bylo běžné, že některé potřeby měly vždy konkrétní osoby – např. jedna osoba vozila šití, další lékárničku a další nůž a otvírák na konzervy.

Některé tábory byly uklizené a v případě dobového tábora, si členové skupiny hlídali, aby tak tábor také skutečně působil. V několika případech se ale v táboře vyskytoval nepořádek – konzervy, pet lahve, volně ložené věci. Všechny skupiny ale dbaly na to, aby při jejich odjezdu nebylo, pokud možno patrné, že tam někdo tábořil. Po zabalení a naložení všech věcí většina členů tábořiště prošla a vysbírala nepořádek.

V rámci komunity se jednotliví členové navzájem navštěvovali v tábořištích. Nejvíce se chodilo do táborů, které měly nejvíce vybavené své centrum (posezení).

6.5. Vystoupení

Tři sledované skupiny mají svá vlastní vystoupení a hrané hry. Podobné schéma tvorby a vzniku vystoupení se vyskytuje u všech z těchto skupin. Rozdíly jsou v obměně těchto vystoupení a četnosti tvorby nových her.

Při tvorbě vlastního vystoupení záleží, jak je toto vystoupení zaměřeno. Může se jednat o bitvu, která je rekonstrukcí skutečných událostí a bývá pojmána vážně. Ve valné většině je při bitvě hudba a mluvené slovo nahráno již dopředu a pouštěno ze záznamu, a samotní účastníci bitvy již nemluví. Vždy bývá stanovena osoba, která má na starosti určitou skupinu bojovníků a dohlíží na dodržení scénáře, který je pevně stanoven. Hlavní role bývají rozděleny dopředu a zaujímají je členové skupiny bitvu pořádající, případně členové skupin nejvíce spolupracujících. Dále jsou stanoveny další role, které je třeba obsadit. Některé role jsou stanoveny pro tzv. komparsisty, to je ty, kteří nemají zbraně a nebojují (jde např. o vesničany, kupce do vesnic či na trh apod.). Bojovníci jako takový bývají často rozděleni na těžkooděnce, lehkooděnce, palebné zbraně a lučištníky. V každé z těchto skupin je stanovena styčná osoba, která velí. Pro boj jsou stanovena pravidla, která bývají dodržována při všech pozorovaných bitvách. U lukostřelců jde o zabezpečení šípů (kulaté bambule z molitanu či korku), střílení na nohy, případně osoby kryté brněním či štíty. U samotného boje se nemíří na hlavu, ale jsou dané tahy, které se užívají, aby pokud možno nedošlo ke zranění. Větší boj si dovolí pouze lidé, kteří se navzájem znají, nejlépe ze stejné skupiny. Pravidlem bývá, že pokud se objeví někdo, kdo tato pravidla nedodržuje, je na něj vyslán šik více bojovníků, který tuto osobu „zajistí aznehybní“ – ze strany diváka v boji zemře. Při bojových scénách si šermíři mezi sebou vyměňují úsměvy, pozdravy, vtipy, nebo se domlouvají, jak a koho zabijí (např. osoba, která je v celobrnění se domluví s několika méně obrněnými na zabití a skopnutí z kopce pro efekt pro diváky). Při bitvách dochází také ke zraněním, a to nejčastěji k rozseknutým prstům či hlavám. Hlavně z tohoto důvodu by osoba, která chce být v boji, měla mít tyto části těla chráněny alespoň kroužkovou zbrojí. Téma bitev bývá měněno a ne všechny skupiny je pořádají. Ze sledovaného vzorku vlastní bitvu dělaly dvě skupiny a příprava takovéto akce zabrala celý rok. Na bitvy pravidelně tři skupiny jezdí. Mají i místa, která navštěvují každý rok. Na konci bitvy

se vyhlašují skupiny v bitvě účinkující a každá z těchto skupin diváky pozdraví – většinou řevem, úklonem. Někdy se jde promenáda okolo publika, jindy se stojí.

Váženějším vystoupením bývají ukázky dobových soubojů a turnajů, které jsou především o ukázkách boje s různým typem zbraní. Turnaje mohou být pořádány pro diváky, nebo pro šermíře jako soutěž. Při turnajích mají postavy udělena příslušná jména, dle kterých jsou představováni divákům. Turnaje bývají také pořádány při příležitosti některých akcí pro šermíře jako soutěž. Souboje v těchto turnajích nejsou dopředu dojednané a nacvičené a jsou zde stanovena pravidla, aby nedošlo ke zraněním. Body se získávají za tzv. dotyk (dotyk zbraní protivníka) a některé tahy jsou zakázané. Tyto turnaje pro diváky mohou působit trochu jako štouchaná. Výhrou bývá většinou dobová zbraň. U turnajů pro diváky jde o ruku sličné panny.

Dále se vyskytují divadelně zaměřené hry, kdy je hlavním cílem diváky rozesmát. Hry z doby gotické ve většině případů nepředstavují konkrétní příběh z historie. Hry z jiné doby jsou udělány např. dle námětu čtyř mušketýrů. Při některých těchto hrách jsou do nich „vtáhnuti“ také diváci přímo (např. výběr sličné panny z řad publika, komunikace s publikem při hledání padoucha). Inspirace pro tyto hry je brána z filmů, knih, příběhů. Často opakujícím se motivem je krčma, krádež nebo loupež. Některé hry mají pevně daný scénář, kdy má každý svůj text jasně stanoven. V hrách se vyskytují místa, kde je možné improvizovat a do děje více vtáhnout diváky. Improvizaci neumí každý, většinou jsou lidé, kteří toto pravidelně dělají a tito lidé mají problémy se zapamatováním textu. Některé skupiny scénář vymýšlejí dopředu, další mají stanovenou pouze nějakou základní kostru či myšlenku a vlastní scénář i s texty je vymýšlen při nacvičování samotné hry. Většina vtipů vznikne právě při jejím nácvičku a spíše náhodou a tyto vtipy tam již zůstávají. Jedna skupina hru mění každý rok, další skupiny mají dvě až tři hry

stálé, které obměňují dle počtu členů skupiny. Další hry bývají vymyšleny i dle plánovaných akcí.

Specifickou skupinou jsou speciální vystoupení pořádaná na konkrétní akce. Takovou akcí je například pasování předškoláků na školáky. Jedna ze skupin toto dělá se třemi školkami již 12 let, a s učitelkami těchto školek již mají sehraný celý proces – od nástupu, proslovů, pasování po závěrečné vystoupení.

Jedna skupina se také věnuje vystoupení s ohněm, jehož součástí bývá noční boj s hořící loučí.

Záleží již skupinu od skupiny, jak se na vystoupení připravují. Některé skupiny mají hry velice pečlivě nacvičené a cvičí je každý týden. Některé skupiny si hru vyzkouší týden před vystoupením, nebo i v ten den.

Pro vystoupení boje je důležitá práce s prostorem, kdy si šermující musí hlídat to, kde jsou diváci, aby nedošlo ke zranění.

6.6. Další zvyky a rituály

6.6.1. Sběr materiálu na výrobu holí

Jednou z tradic jedné ze skupin je každoroční zimní „výšlap pro klacky“ na výrobu nových holí. Celá skupina se v zimě, zásadně ve sněhu, vypraví na místo, kde rostou vhodné dřeviny pro výrobu holí. Při této výpravě se vždy v lese rozdělá oheň a opékají se buřty. Na hole se chodí v zimě, aby stihly do začátku sezóny vyschnout.

6.6.2. Pasování členů skupiny

Uvedený rituál platí pro jednu ze sledovaných skupin. Je prováděn vždy jednou za několik let pro případné nové členy, kteří se začnou počítat jako „stará garda“. Rituál je prováděn v římskokatolickém kostele. Samotnému pasování předchází mše. Poté je pasovaný člen předvolán před vedoucího skupiny dopředu, je vyzván k pokleknutí, vedoucím skupiny pasován na rytíře a je mu uděleno jméno dle skutečně žijící historické osoby. Právě pasovanému rytíři je předán glejt se jmenováním a přiděleným jménem. Toto jméno poté rytíř používá v případných turnajích, hrách a bitvách.

6.6.3. Přijímací a přechodový rituál

Každá ze sledovaných skupin má svůj přijímací rituál pro nové členy. V první skupině jde o umývání nádobí, kdy je jedno, jestli v jejich zázemí, nebo na nějaké společné akci. Tato skupina má mnoho členů. Ve svém zázemí, kde se schází, nemají k dispozici teplou tekoucí vodu a dřez. Nádobí je umývané v lavoru. Každý nový člen skupiny bez ohledu na věk nebo pohlaví musí umýt veškeré nádobí. Většinou je z tohoto pořízena fotografie. Tento člen o tomto pravidlu neví. Po umytí nádobí je mu starším členem oznámeno, že již k nim patří. Rituál se vyvinul zhruba ve třetím až čtvrtém roce fungování skupiny, kdy byla jedna ze stávajících členek pobídkami všech zbylých členů skupiny donucena k mytí nádobí, kterému se jí dařilo vždy vyhnout. Právě poté bylo zakládajícími členy prohlášeno, že teď k nim už opravdu patří. Členové skupiny tento rituál uvádějí jako přijímací, ale hlubším prozkoumáním bylo zjištěno, že jej lze radit spíše jako přechodový rituál. K mytí nádobí nedochází ihned po vstupu nové osoby do skupiny, ale až po nějaké době, kdy daná osoba ve skupině funguje. Dle zjištěného se tímto rituálem mění status osoby z „nováčka“ na „starou gardu“. Dané osobě tímto končí doba, po kterou se rozhoduje, jestli ve skupině

zůstane nebo ne – jestli mezi členy skupiny zapadne a jestli je toto ten jeho pravý koníček.

Další skupina za přijímací rituál považuje s novým členem skupiny společnou vícedenní akci, kde nový člen pro všechny chystá jídlo. Podmínkou je, že jídlo je chystané přímo na akci a nesmí být připravené z domova. Výběr je na novém členovi. Chystaná jídla byla např. fazole s klobásou, špagety nebo opečený salám. Tento rituál vznikl při přijetí první osoby, která nebyla zakládajícím členem. Tento nápad vznikl právě od této osoby, která uvaření večere brala jako poděkování za přijetí do skupiny.

V dalších skupinách jako přijímací rituál mají společné pití s novým členem skupiny na vícedenní akci, kdy u jedné skupiny tento člen pije pití s názvem „*Thorovo kladivo*“, které má obsahovat pivo, do kterého je ponořen panák medoviny. U obou skupin se rituál vyskytuje dle paměti členů od počátku založení skupin.

Mimo přijímací rituál byl také zpozorován rituál přechodový. Je uváděno, že šermířem se osoba nestane, dokud nedojde k nějakému zranění. Za zranění v tomto smyslu bývá považováno např. rozseknutí kůže na kloubu mečem, praštění holí z důvodu nepozornosti a jiná drobná zranění. Dle Gennepa (1997) lze tento přechodový rituál klasifikovat jako rituál pomezí. Při tomto rituálu jde o iniciaci osoby do určitého společenství.

Lze říci, že přijímací rituály lze řadit jako specifické pro jednotlivé skupiny. Ale také byl zpozorován rituál obecný, který se vyskytoval u více členů dalších skupin. Během pozorování při akcích, kde bylo přítomno více skupin, než bylo předmětem mého výzkumu, jsem vysledovala, že výše uvedený přechodový rituál je součástí obecnější šermířské kultury. Při čekání na samotnou akci bývá velice často řešeno, kdo, kdy a kde měl jaký úraz a jsou ukazovány případné jizvy.

6.6.4. Prohibice

Tři ze sledovaných skupin dodržují pravidlo prohibice, a to především z důvodu bezpečnosti. Před vystoupením nebo bitvou nepijí (od rána). Při vícedenních akcích bývá zvykem, že se večer posedí u ohně a pije se. V případě, že je vystoupení nebo bitva i následující den, pijí tak, aby mohly následující den řádně fungovat. V případě, že někdo z členů těchto skupin toto pravidlo poruší, nebo následující den není schopný bezpečně fungovat, nevystupuje. V jedné ze skupin je tento člen pro daný den také ostatními členy ignorován – členové na něj nemluví, neodpovídají mu a nevšímají si jej.

6.6.5. Oslava jubileí skupiny

Jedna ze skupin pravidelně jednou za rok slaví založení skupiny. V případě, že jde o kulaté číslo (10 a 20 let), je pořádána velká oslava, na kterou jsou zvány rodiny šermířů, bývalí členové skupiny a spřátelené skupiny. V ostatních letech se členové skupiny sejdou, pozvou se bývalí členové a je uspořádána menší oslava, kdy si každý sám přinese své jídlo a pití. Oslava je pořádána v jejich zázemí. Od města mají k dispozici jednu starou kamennou budovu o jedné místnosti a mohou k tomu využívat velkou zahradu. Tuto budovu ohradily postavením vlastních hradeb se strážní věží.

6.6.6. Ranní rozdělání ohně a příprava kávy při táboření

Při vícedenním táboření bývá pravidlem, že osoba, která ráno vstane, jako první rozdělá oheň a dá vařit vodu. Většinou první větou, kterou každý kdo ráno vstane, je, jestli si dá kafe. Původ tohoto zvyku u šermířů nebyl nikdo schopen zdůvodnit. Každý informátor uvedl, že je to tak nějak automatické. Novým členům je tento zvyk předáván jako nepsané pravidlo skupiny. Pravděpodobně se jedná o zvyk převzatý od trampů.

6.6.7. Balení a příprava na akce

Každá skupina má systém přípravy a balení společných věcí na akci. Jeden člověk kontroluje, jestli je připraveno vše, co je třeba vzít. V případě, že se na akci veze více věcí a je třeba vzít káru nebo jsou věci převáženy dodávkou, bývá stanoven člověk, který tyto věci nakládá. Tato osoba nemusí být shodná s kontrolující osobou. Ostatní členové jsou mu k ruce a čekají na pokyny.

Osoba pro kontrolu není oficiálně stanovena, ale každá skupina má za dobu fungování již tyto osoby určené. V případě, že daná osoba na akci nejede, má svého zástupce.

„Vždycky se na něco zapomnělo, tak jsem si začala dělat pomyslné seznamy toho, co je třeba mít sebou a pak už jsem jen kontrolovala a hlásila, jestli máme tohle a tohle. Ostatní vždy jen řekli, jestli jo nebo ne a danou věc připravili na hromadu k naložení. Když já náhodou nejedu, tak tohle za mě vždy dělá Pepa.“

I pro nakládání věcí jsou konkrétně stanoveny osoby. V tomto případě může být osob více. Vždy záleží na dopravních prostředích, kterými se na akci jede.

„No, záleží, jestli se bere kára nebo ne. Když se bere kára, tak tu si vždy nakládá Jarda, který ji veze. Pokud jede Adam s dodávkou, tak si ji nakládá Adam.“

6.6.8. Kanadské žerty

V jedné ze skupin je také pravidlem si při každé akci provádět tzv. kanadské žerty. Tyto žerty často vyplynou spontánně z dané situace. Nejčastěji jsou mířeny vůči vedoucímu skupiny, jelikož se opakovaně dostává do situací, které k provedení žertu vyzývají. Např. části kostýmů mívá neupravené, často nemá zavázané šněrování u bot či nátepníků a tkanice má dlouhé. Tyto

tkanice bývají svazovány k sobě nebo k blízko se vyskytujícím předmětům, jako je strom nebo lavice. Kanadský žertík ale na sobě zažil každý člen skupiny. Právě z těchto kanadských žertů se velice často stávají opakovaně vyprávěné příběhy při večerním posezení, nebo při čekání na akci. Častým žertem bývá svázání tkanic dohromady, přivázání cancouru kapuce k dalšímu předmětu nebo namotání předmětů do vlasů.

Tento zvyk šermíře také spojuje s trampy (stejně jako ranní rozdělávání ohně a přípravy kávy nebo pozdrav „ahoj“), kteří fenomén kanadských žertů vymysleli a pojmenovali už v meziválečném období.

7. ZÁVĚR

Ústředním tématem této bakalářské práce bylo zmapování subkultury domácích skupin historického šermu, zabývajících se scénickým šermem, se zaměřením na jejich kolektivní, folklorní prvky. V rámci výzkumu jsem se zaměřila především na jejich sebepojetí, ústní slovesnost, oděvní zvyklosti, táboření, vystupování a zvyky a rituály, včetně těch přechodových.

Jako hlavní důvod setrvání v této subkultuře jsou navázaná dlouhodobá přátelství v rámci skupin, únik od každodenních starostí běžného světa a netradiční zážitky. Definice šermíře, jako osoby, se dle mých informátorů týkala především osobnostních a povahových rysů. Někteří šermíři se pro co nejlepší vyobrazení šermíře z dob minulých přizpůsobují i vzhledem (mají dlouhé vlasy, vousy).

Mnoho kolektivních, popřípadě folklorních prvků bylo zaznamenáno v ústní slovesnosti. V rámci celé šermířské komunity jsou často užívány slangové výrazy, které jsou všeobecně známé. Tyto výrazy se týkají především jednotlivých částí oděvu či zbroje. Každá skupina má také svá vlastní vyprávění ze života, kdy jde především o humorné převyprávění situací, které se staly při bitvách, vystoupeních či táboření. Pověsti nejsou vyprávěny téměř vůbec. Během výzkumu jsem vyslechla opakovaně pouze jeden příběh tohoto typu, ale v několika verzích a obměnách. Předpokládám, že pověstí v šermířské subkultuře bude mnohem více, pouze by pro jejich zjištění byl potřeba větší výzkumný vzorek.

V rámci oděvních zvyklostí lze oděv šermíře rozlišit dle situace, ke které je určen (bitva, vystoupení, volný čas). Ke každé situaci je oděv jiný a řídí se různými pravidly a zvyklostmi. Dle oděvu, a především dle samotného procesu oblékání, lze snadno rozpoznat, jestli se daná osoba šermem zabývá již dlouhodobě, nebo teprve začíná. Podstatnou součástí oděvu šermíře jsou

také jeho zbraně. Nejužívanější zbraní je jednoruční meč, kdy právě tato zbraň má velice osobní charakter, který se projevuje ve specifickém vztahu k ní.

Dle táboření lze skupiny rozdělit na dva typy, a to na skupiny, které mají své tábory dobové, a skupiny s tábory běžnými. V rámci postaveného tábora lze nalézt centrum situované ve středu mezi postavenými stany, kde je ohniště a posezení. Každá ze sledovaných skupin má pro stavění tábora stejný postup. V táborech se také vyskytují různé „vychytávky“, praktickým způsobem usnadňující táboření.

Specifické zvyklosti se vyskytují také při vystoupeních a bitvách. V bitvách bývá pravidlem jednotlivé šermíře rozdělit do skupinek a skupinkám přidělit velitele. Jsou také stanovena pravidla pro zajištění bezpečnosti šermujících. Při samotných bitevních scénách jsou mimo doslech diváků, pro odlehčení atmosféry, často vyprávěny vtipy. Počet vlastních vystoupení, jejich nácvik a dobu hraní vystoupení měla každá skupina jinak. Některé skupiny se drží pevně daného scénáře, některé improvizují. Každá skupina si také v tomto vytvořila svá vlastní osobní pravidla a rituály. Společné pro tyto hry je humor. V rámci šermířské komunity se také vyskytují další typy vystoupení, u kterých se vždy postupuje stejně. Jde například o turnaje, nebo průvody. Ať je tato akce pořádána kdekoliv a jakýmkoliv pořadatelem, fungují dle stejného scénáře.

V rámci rituálů lze říci, že se v dané subkultuře vyskytují rituály obecné, které byly sledovány v každé skupině a rituály specifické pro danou skupinu. Mezi obecné rituály lze zařadit významný přechodový rituál přijímací, ranní rozdělání ohně a příprava vody na kávu a rituály pro balení a přípravu na akci. Ostatní popsané rituály byly specifické vždy pouze pro některou skupinu.

8. SEZNAM LITERATURY

8.1. Teoretická literatura

BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií: uvedení do problematiky*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-736-7099-2.

DUNDES, Alan. *Internationa Folkloristics. Classic Contributions by the Founders of Folklore*. United States of America: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 1999. ISBN 0-8476-0515-8.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-465-6.

KRUPKA, Jaroslav. *Český historický šerm. Ze suterénu až na hladiny oceánů*. Praha: nakladatelství CPress, 2014. ISBN 978-80-264-0322-7.

LEŠČÁK, Milan, SIROVÁTKA, Oldřich. *Folklór a folkloristika*. Bratislava: vydavateľství SÚV SZM, 1982.

MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie: uvedení do problematiky*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2004. ISBN 978-80-86429-25-0.

PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník: uvedení do problematiky*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-718-4311-3.

POHUNEK Jan, VOTRUBA Adam, JANEČEK Petr. *Folklor 20. století*. Praha: Národní muzeum, 2014. ISBN 978-80-7036-411-6.

JANDOUREK, Jan, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Sociologický slovník: uvedení do problematiky*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0.

JANEČEK, Petr. Folklor jako sociální produkt. Subkultury a malé sociální skupiny jako prostředí šíření současného folkloru. In: *Folklor atomového věku: Kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti*. Praha: Národní muzeum, 2011. ISBN 978-80-7036-315-7.

SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2907-7.

ŠINDELÁŘ, Vladimír. *Šermíři, rváči, duelanti: encyklopedie evropského šermu*. Praha: I. Železný, 1994. ISBN 80-7116-086-5.

VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Mythologie. ISBN 80-7106-178-6.

ZEMANOVÁ, Magdaléna. *Rytíři bez krále. Svět šermu, historie a fantazie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISBN 987-80-7422-290-0.

8.2. Metodologická literatura

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ, Lenka. Etnografie a terénní výzkum. In: *Kapitoly z kvalitativního výzkumu*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2015. ISBN 978-80-261-0471-1.

SOUKUP, Martin. *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2567-6.

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-858-3460-X.

TOUŠEK, Laco. Vybrané aspekty metodologie aplikované antropologie. In: *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie: příručka pro uživatele*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2012. ISBN 978-80-261-0122-2.

8.3. Internetové prameny

KUNEŠ, Josef. *Středověk a umění šermu*. [online]. [cit. 2020-05-08].

Dostupné z: <http://herold.ujancaku.net/herold-clanky/files/92fb890dad1c9a6730d376e8d246e69a-47.html>

MALINA, Jaroslav. *Antropologický slovník*. [online]. [cit. 2020-05-08].

Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>

Sermiri.cz. [online]. [cit. 2020-05-08]. Dostupné z www.sermiri.cz

Livinghistory. [online]. [cit. 2020-05-08]. Dostupné z: www.livinghistory.cz

Co je to larp? [online]. [cit. 2020-05-08]. Dostupné z: www.larp.cz

Etický kodex české asociace pro sociální antropologii. [online]. [cit. 2020-05-08]. Dostupné z: http://www.casaonline.cz/?page_id=7

9. RESUMÉ

This bachelor thesis deals with collective elements of a contemporary subculture of historical fencing groups in the Czech Republic.

The theoretical part is focused on the historical development fencing in the world and in the Czech Republic. Described within are the typical types of fencing, the phenomenon of subculture and the phenomenon of folklore.

The practical part introduces collective and folklore elements, with a focus on the determination of a fencing identity and the identity of a fencing group. There is a description of oral literature of fencing communities, their costume and camping customs, performances and rituals.

The field research was conducted intermittently for one year in several fencing groups. I participated in their fencing activities and events. Methods of participatory observation and unstructured interviews were used. Open coding was used for data analysis.

10. PŘÍLOHY

10.1. Slovníček nativních, emických výrazů

Nováček – nový členové skupiny, kteří se se zbývajícími členy skupiny dosud nesžili, neznají její zvyky a při různých činnostech potřebují pokyny, jak postupovat (např. při oblékání, co si sebou zabalit na několika denní akci, případně jak fungovat v táboře apod.)

Stará garda – členové skupiny, kteří jsou již naprosto samostatní a do dění skupiny se zapojují bez podnětů dalších členů

Kolejnice – pojmenování pro nekvalitní meč, který je velice těžký a špatně se ovládá

Šverdítka, párátko, žabykuch, jednoručka – pojmenování pro jednoruční meče

Jedenapůle – pojmenování pro jedenapůlruční meč

Dvouručka – pojmenování pro dvouruční meč

Kuchnout, vykuchat – výzva k zahájení souboje

Keckař – pojmenování pro osobu, která je částečně oděna v kostýmu určité doby (např. gotické), ale stále na sobě má viditelně oblečené části dnešních oděvů, nejčastěji boty (kecky)

Dřevák – pojmenování pro šermíře, který šermuje pouze s dřevěným mečem

Hadrák – pojmenování pro šermíře oděného pouze v látkovém kostýmu

Dráty – pojmenování pro kroužkovou zbroj

Plechovka, konzerva – pojmenování pro šermíře oděného v celoplátové zbroji

Opancéřovat – pojmenování pro proces oblékání do celoplátové zbroje

Smažit vajíčka – označení pro teplotu celoplátové zbroje v případě vysoké venkovní teplotě, když šermíř musí být delší dobu na slunci

Zašít dráty – pojmenování pro opravu kroužkové zbroje pomocí kleští

Blembák – pojmenování pro přilbici

Odlehčit si – pojmenování pro částečné sundání zbroje a odložení zbraní v době, kdy není zbroj a zbraně potřeba; šermíř zůstává v látkovém kostýmu, ze zbraní u sebe nosí maximálně dýku

10.2. Fotogalerie

Fotografie č. 1: Těžkoodětec versus hadrák (foto archiv autora, 2019)

Fotografie č. 2: Vlevo kostým určený pro kostýmovou povinnost – kostým jednoduchý, složený pouze ze základních prvků; vpravo kostým určený do průvodu - zdobnější, doplněný doplňky jako náhrdelník či roh na pití (foto archiv autora, 2020)

Fotografie č. 3: Vlevo kostým určený pro vystoupení s nacvičenými souboji – součástí kostýmu prošívance, drátěná kukla a plechové rukavice pro ochranu před zraněním; vpravo kostým určený do bitvy – šermíř je navíc chráněn kyrysem (foto archiv autora, 2020)

Fotografie č. 4: Pomoc s oblékáním (foto archiv autora, 2020)

Fotografie č. 5: Pomoc se svlékáním (foto archiv autora, 2019)

Fotografie č. 6: Zleva dýka, jednoruční meč, jednoruční meč, jedenapůlruční meč pro dobu gotiky, dále dýka a kord pro dobu renesance; luky (foto archiv autora, 2020)

Fotografie č. 7: Zbraně – hole, sekery, palcát, palice. Štíty pro obranu. Z palných zbraní ručně vyráběné hákovnice a dělo (foto archiv autora, 2020)

Fotografie č. 8: Ukázka různých typů doplňků ke kostýmů –ručně vyráběná i kupovaná mošna, kožené rukavice, opasek zdobený, opasek se závěsem na meč, spona do vlasů (foto archiv autora, 2020)

Fotografie č. 9: Dobové rekvizity – měšec s mincemi, pokladnička na mince a hliněný korbel na pití (foto archiv autora, 2019)

Fotografie č. 10: Oprava oděvu během akce (foto archiv autora, 2019)

Fotografie č. 11: Dobový tábor (foto archiv autora, 2016)

Fotografie č. 12: Zázemí jedné ze zkoumaných skupin. Okolo klubovny si skupina postavila opevnění se strážní věží s vraty (foto archiv autora, 2020)

Fotografie č. 13: Rituál pasování člena skupiny do stavu rytířského (foto archiv autora, 2004)

Fotografie č. 14: Rituál pasování člena skupiny do stavu knížecího (foto archiv autora, 2011)

Fotografie č. 15: Vyplnění volného času při čekání na natáčení. Šermíři odění do přileb a rukavic nahrávají hromadnou bitku, aby si ukrátili čas (foto archiv autora, 2019)

Fotografie č. 16: Rituál mytí nádobí novou členkou skupiny (foto archiv autora, 2006)

Fotografie č.17: Rituál mytí nádobí novým členem skupiny (foto archiv autora, 2008)

Fotografie č. 18: Kanadský žert spočívající ve svázání dlouhých tkanic od košile kolem stromu (foto archiv autora, 2019)

Fotografie č. 19: Kanadský žert spočívající v částečném složení stanu v době, kdy člen skupiny ve stanu spí (foto archiv autora, 2005)